Otkloniti jednu zabludu jednako je dobra

usluga, a ponekad čak i veća nego utvrditi

neku novu istinu ili činjenicu.

Charles Darwin

Funkcioniranje kapitalizma Marx je genijalno označio izrazom „akumulirajte, akumulirajte u tome je sav Mojsije i poroci“. To je točno bez obzira da li li promatramo razvoj kapitalističkog sustava u vremenu ili vršimo komparativnu analizu danas suprostavljenih oblika kapitalističkog sustava. Kapitalistički sustav o kojem uobičajeno govorimo je kapitalistički sustav zasnovan na prosvjetiteljskim osnovama jednako kao što je to bio i onaj u devetnaestom stoljeću – belle epoque – koji je svijetu nametnula Engleska.

Komunistički manifest, Marxa i Engelsa iz 1848. godine, ocjena je tadašnjih nemogućih uvjeta u kojima su radnici živjeli iako su radili desetak pa i više sati dnevno kako bi dobili nadnicu koja je bila jedva dostatna za goli opstanak. Ricardo je u svojim slavnim Načelima iz 1817. godine minimalnu nadnicu označio kao željezni zakon nadnica. Nije željezni zakon nadnica bio metafora, već izraz „zdravog“ ekonomskog mišljenja tog vremena. Tako je Maltus, govoreći o geometrijskoj stopi rasta stanovnišva i aritmetičkoj stopi rasta hrane, između ostalog, vidio u željeznom zakonu nadnica učinkovit način ograničavanja nataliteta.

Žitni zakon iz 1815. godine, vrijeme kada je Ricardo završavao rad na svojim Načelima .., je opozvan 1846. godini - iako je u različitim, protekcionističkim, oblicima štitio nacionalnu proizvodnju od XVII. stoljeća i tako osiguravao hranu najugorženijima iz domaćih izvora - pobjedom pristalica slobodne trgovina. Željezni je zakon nadnica ustoličen 1834. godine donošenjem Zakona o sirotinji koji je odredio egzistencijalnu razinu ispod razine najniže nadnice

na tržištu.

Tako je Zakon o sirotinji usmjerio odgovornost za zaštitu od nesigurnosti i nesreće sa zajednice na pojedinca kako bi se radnici prilagodili tržišnim uvjetima; raditi za bilo koju nadnicu kako bi opstali.

Prema tome, ukidanje poljoprivredne zaštite, uspostava slobodne trgovine i reforma sirotinjskog zakonodavstva bila su tri odlučna koraka k uspostavi slobodnog tržišta. Tako umjesto reguliranog dobijeno je slobodno, nesigurno i neizvjesno, tržište.

Trebalo je čektati dolazak željeznog kancelara Bismarcka da se započne s procesom povratka minimalnih prava, u smislu sigurnosti, građana kako bi u socijalnom pogledu stabilizirao tek stvoreni Reich. Otada, iako sporo, sve više se vodi briga o socijalnoj funkciji nacionalne države. Konačni slom libelralističke politike dogodio se je Prvim svjetskim ratom, što je otvorilo put welfare stateu, dok je Velika ekonomska kriza iz 1929. godine odigrala ulogu snažnog katalizatora. Priča je trajala do naftnog šoka iz 1973. godine, kada su monetaristi, čikaška škola na čelu s Miltonom Friedmanom, izborili pobjedu nad keynesijancima. Otada se ponovno smanjuju prava radnika, individualiziraju se neizvjesnosti i rizici, a povećavaju prava kapitala. Svijet je nestabilan pun neizvjesnosti, pa, prema tome, sklon sve češćim i sve većim krizama. Odvajanje simbol od realne ekonomije, kojoj je prva tek derivacija, pretvara globalno gospodarstvo u mnogobrojne regionalne i globalne balone koji se u određenim uvjetima spajaju u jedinstven balon koji rezultira, sukladno teoriji kaosa, njegovim prsnućem – globalnom krizom. Takav slučaj imali smo 2007. godine i pitanje je kada i kako će u konačnici završti drama kojoj svjedočimo.

1930. godine u vrijeme Velike ekonomske krize Keynes je progovorio o budućnosti koji je objavio u svom radu: Gospodarske šanse naših unuka. Smatrao je da će razum pobijediti. Nije vjerovao u budućnost laissez fairea što je dokazao u svojoj Općoj teoriji zaposlenosti, kamate i novca iz 1936. godine, označivši laissez faire kao poseban slučaj. Vjerovao je u mogućnosti makroekonomske politike kojom će gospodarstvo biti sve učinkovitije, a građani učivati sve veće blagostanje. Galbraith se je pridružio Keynesu u očekivanjima nazvavši buduće društvo – društvo obilja.

Temeljni generator razvoja i globalizacije su inovacije; stvaralačko razaranje kako bi to rekao Schumpeter. Inovacije, a ne nekontrolirano globalno tržište temelj su globalizacije, zato proces globalizacije nije moguće zaustaviti. Kada bi nekontrolirano globalno tržište bilo osnov

globalizacije tada bi svi oblici kapitalizma koje danas svjedočimo konvergirali jedni prema drugima. Međutim, tome nije tako. Dovoljno je ukazati na slučajeve kapitalizama Istočne Azije da se identificira cijela lepeza, u osnovi, različitih kapitalizama.

Kršćanstvo ima svoju pripadajuću filozofiju, kulturu, itd. Nazivamo ga i modelom zapadne kulture. Dominantna Engleska u devetnaestom stoljeću učinkovito je „propovjedala“ zapadnu filozofiju, te ju je, temljem svoje imperijalne snage, nametnula kao determinirajuću ili bar dominantnu. Pozapadnjačenje u načinu života, odjevanja, itd., bilo je dokaz suvremenosti. Međutim, danas nije tako. Druge kulture, posebno u brzorastućim gospodarstvima, stvaraju svoj sustav vrijednosti i svoj model kapitalizma. Tako je danas teško očekivati da će kinezi, japanci, indijci, itd., graditi vrijednosni sustav kao što ga provodi SAD, koje su izvorište i snaga zapada.

Zašto nam je bila potrebna ispričana priča?

Naprosto zato što ste ako ne izvučete pouke iz prošlosti osuđeni da je ponovite. Upravo se to događa pristupu globalnom gospodarstvu gledano očima zapadnjaka. Napustili smo welfare state i tako vratili Zakon o sirotinji iz prve polovice devetnaestog stoljeća. Minimalne nadnice su danas ispod razine reprodukcije radne snage. Samo podsjećam da je neoporezivi dio dohotka u Hrvatskoj tek 2.200 kuna. Obrazovanje, zdravstvena zaštita, mirovinsko osiguranje daleko je od nužnog, a i oni su prepušteni tržišnom sustavu. Kapital odnos do te mjere determinira ukupne odnose u društvu da možemo, mirne duše, reći kako je društveni sustav u funkciji gospodarskog sustava. Imati radno mjesto danas je – bingo, iako bi svaki radno sposoban građanin morao moći raditi i, za svoj rad, primati primjerenu nadnicu. Na žalost, tome nije tako. Umjesto da se od tzv. socijalizma transformiramo u tržišno i socijalno odgovorno društvo, mi smo se do te mjere „globalizirali“ da baštinimo sve nedaće zapadnog tipa kapitalizma, ali ne i one manje loše, odnosno dobre stvari.

U uvjetima ove i ovakve tehnološke dinamike nije moguće razmišljati statički. Sve se mora promatrati u dinamičkom ozračju.

Od dvanaest i više sati u devetnaestom stoljeću, socijalisti, različitih boja, izborili su se za tri osmice – osam sati rada, osam sati spavanja i osam slobodnih sati. Bitno je za našu priču da se je radni dan radnika smanjivao. Samanjenje radnog dana dio je „povrata“ socijalnim funkcijama države. Sve do Prvog naftnog šoka iz 73-će godine pitanje smanjenja radnog dana nije silazilo s dnevnog reda. Nakon sedamdesetih o eventualnom smanjenju radnog dana se ne govori.

Upravo je sad u krizno vrijeme potrebno ponovno otvoriti pitanje smanjenja radnog dana. Stanovništvo stari jer se produžuje prosječno vrijeme očekivanog doživljenja. To je dobra priča. Loša je da se mora produžiti vrijeme radne aktivnosti. Sretna je okolnost da se je produktivnost rada dramatično povećala i, što je još važnije, ne pokazuje znakove posustajanja. Prema tome, prirodno je da se izvrši preraspodjela ukupnog fonda rada radnika tako da se dnevno radi manje, ali da se radi duže nego što je to danas slučaj. Pri tome smanjenje radnog dana bi moralo biti veće nego što je produženje radne aktivnosti, što možemo zahvaliti rastu produktivnosti, znanju. Tako bi potražnja za radom rasla i uz iste kapacitete imali bi veću zaposlenost i veće najamnine. Jasno to bi značilo dirnuti u gnjezdo, u najmanju ruku, stršljenova. Međutim, ako nacionalna država to ne učini drama koju danas svjedočimo mogla bi se dodatno zaoštriti. Da je tome tako vidimo na ulicama zemalja koje imaju tzv. zapadni oblik kapitalizma, u daleko većoj mjeri nego što je to u drugim konkurentnim oblicima kapitalizma. Naprosto moramo napustiti od nikog nam dano pravo da mjerimo ponašanje drugih temeljem našeg kulturnog motrišta.

Smanjenje radnog vremena imalo bi snažan poticaj u pravcu povećanja vrijednosti radne snage jer bi se ista, putem permanentnog obrazovanja, dodatno usavršavala, a produktivnost bi se povećala od čega bi i kapital imao velikih koristi. Ovako kriza kojoj se ne vidi kraj rezultirat će dodatnom centralizacijom i koncentracijom kapitala kako nam je to povijest nebrojno puta pokazala. Manje razvijene zemlje će postati još siromašnije i, tako će, još više ovisiti o kapitalu razvijenijih i bogatijih zemalja.

U priči je moguće promotriti nužne reforme u sferi mirovinskih prava. Tako bi, umjesto dosadašnjih prava temeljenih na izdvajanjima za vrijeme radne aktivnosti građani osiguravali mirovinska prava po osnovi socijalne sigurnosti. Da pojasnim. Prvi mirovinski stup temelji se na međugeneracijskoj uzajamnosti. Danas zaposleni izdvajaju dio dohotka za uzdržavanje onih koji su umirovljeni koji su izdvajali za generaciju prij njih. Taj bi model postao temeljni model s tom razlikom što bi se doprinosi danas zaposlenih smanjili jer bi pravo na mirovinu ostvarivali samo oni građani koji ne raspolažu imovinom koja im donosi dohodak. Pricip socijalne mirovine u odnosu na postojeći sustav mirovine, koji se temelji na radu, rješio bi i pitanje oporezivanja neto bogatsva građana. Naime, oni koji raspolažu imovinom ne bi imali pravo na socijalnu mirovinu. Ovo je u skladu s kapitalističim sustavom jer omogućava povećanje akumalacije, investicija, što povećava proizvodne mogućnosti odnosne zemlje, s jedne strane, i, s druge strane, akumulirana štednja povećava dohodak zaposlenih koji su tako u mogućnosti osigurati dohodak kada više neće biti radno aktivni.

Podcjenjen rad i determinirajući kapital danas nisu u skladu niti će to na ovim osnovama ikada biti. Takvo je stanje neodrživo. U interesu je kapitala da promjeni svoj odnos prema radu zbog

svog vlastitog interesa, opstanka. Podruštvljenje proizvodnje, s jedne strane, i, s druge strane, privatizacija društvenih učinaka vodi u destrukciju koja može narasti do te mjere da dovede do ugroze funkcioniranja planete Zemlje. Navedeno nije budućnost, navedeno je sadašnjost u kojoj silne proizvodne mogućnosti ljudske vrste sama sebe ugrožava narušavajući normalno funkcioniranje prirode. Izneseno nije povratak marksizmu već Čovjeku kao takvom. Darvinizam nije primjeren društvenim sustavima. Načela uzajamnosti i solidarnosti dio su svih kultura, religija, civilizacija. Općeprihvaćena načela valja ugraditi u sve sfere društvenih aktivnosti. Prema tome, u interesu svih je primjeniti ta načela kako bi se razvili skladniji odnosi nego što su to oni danas.